

13. Chudnovskiy V. E. Odarennost: dar yly yspytanye [tekst] / V. E. Chudnovskiy, V. S. Yurkevych. – M. : Znanye, 1990. – 80 s. – (Seriya: «Pedagogika y psikhologiya»).

14. Shulzhenko D. I. Psykholohichni osnovy korektsiinoho vykhovannia ditei z autystychnymy porushenniamy [tekst] : avtoref. dys. ... d-ra psykol. nauk / D. I. Shulzhenko. – Kyiv, 2010. – 46 s.

15. Shcheblanova E. Y. Psykholohycheskaia dyahnostyka odarennosti shkolnykov: problemy, metody, rezultaty yssledovanyi y praktyky [tekst] / E. Y. Shcheblanova. – M. – Voronezh, 2004. – 187 s.

16. Yurkevych V. S. Odarennye dety y yntellektualno-tvorcheskyi potentsyal obshchestva [tekst] / V. S. Yurkevych // Psykholohycheskaia nauka y obrazovanye. – M., 2009. – № 4. – S. 74–86.

17. Gross M. U. M. Social and emotional issues for exceptionally intellectually gifted students [text] / ed. by M. Neihart, S.M. Reis, N. M. Robinson, S. M. Moon // The social and emotional development of gifted children. What do we know? – Washington : Prufrock Press, Inc., 2002. – P. 19–29.

УДК 159.9.072

Віктор Чорний,
м. Запоріжжя

ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

В процессе овладения коммуникативной сферой человек заимствует из культурной среды средства анализа различных коммуникативных ситуаций, активно осваивая и современные средства общения. Автором статьи отмечен механизм взаимодействия в системе «личность – машина». Раскрыто понятие информационно-образовательного пространства. Проанализированы предпосылки его формирования и влияние информационной среды, в частности Интернет-сети, на интеллектуальное развитие личности.

Ключевые слова: коммуникация, информация, интеллектуальное развитие, Интернет-среда, информационное пространство, система образования.

In the process of mastering the communicative sphere of a person borrows cultural environment analysis tools of various communicative situations, actively capturing and modern means of communication. The author of the article is mark the mechanism of cooperation in the system «a person – a machine». The concept of informatively-educational space is exposed in the article; preconditions of his forming and influence of informative environment are analyzed, in particular Internet-networks, on intellectual development of personality.

Key words: communication, information, intellectual development, Internet-environment, informative space, system of education.

Розділ III. Психологічні проблеми обдарованої особистості

Аналізуючи основні засади сучасної середньої освіти, можна говорити про те, що вона спрямована на учня, а тому стає «антропоцентричною». Центром навчально-виховних процесів має стати конкретна особистість. Основною метою антропоцентричного навчального закладу є інтелектуальне виховання, а методи та форми організації навчально-виховного процесу повинні підпорядковуватись всебічному розвитку особистості, починаючи з дошкільного віку. Отже, сфера послуг та доступ до інформації постають ключовими аспектами становлення нового суспільства. З іншого боку, їхній розвиток стає основою для оформлення нової теорії соціального прогресу. Розглянемо два можливих напрями розвитку подій для дитини-дошкільника у цьому інформаційному суспільстві.

Перший полягає в тому, що батьки, які досконало володіють комп'ютерними технологіями, розуміють як позитивні, так і негативні впливи комп'ютера на організм та уникають його, поступово вводячи дитину у світ сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Позитивний розвиток таких подій передбачає:

- пояснення дитині тривалості роботи-гри за комп'ютером і те, як це може вплинути на здоров'я;
- дотримання встановленого часу роботи на комп'ютері;
- ретельний підбір техніки за параметрами мінімальної фізичної шкоди дитячому організму;
- особливий контроль за тими програмами, з якими буде працювати дитина.

На нашу думку, одна з проблем полягає в фільтрації батьками тих програмних продуктів/продукції, що пропонує сучасний ринок для дітей 3–6 років. Батьки, які піклуються про розвиток і здоров'я своєї дитини, ніколи не допустять факту «ігроманії». Тому перевагу віддають музичним дитячим творам, аудіо-казкам, абеткам, іграм, що імітують професійну діяльність, розмальовкам, логічним комп'ютерним розвивальним програмам, іноземним аудіословникам, азбукам, конструкторам мультиплікаційних фільмів тощо.

Другий напрям розвитку подій має негативні тенденції, коли батьки не контролюють комп'ютеризовану ігрову діяльність дитини, а саме: не контролюють час, проведений за комп'ютером, та не приділяють увагу програмам, якими користуються їхні діти. Не кожна ігрова програма і далеко не кожний дитячий мультиплікаційний фільм є корисним для дитини. Науковці б'ють на сполох з причин негативного впливу на дитячу психіку мультиплікаційних серіалів, мережових «бродилок», «стрілялок», «аркад», що сповнені бездушності, агресії, жорстокості. Це підтверджує А. Федоров, який довів, що маніпулятивний вплив медіа-засобів здійснюється на особистість на декількох рівнях, а саме, на: психофізіологічному рівні (вплив на прості емоції); соціально-психологічному рівні (що здійснюється на ефекті компенсації, коли у читача, слухача, глядача створюється ілюзія реалізації заповітних бажань, шляхом ідентифікації з персонажем медіа-тексту); інформаційному рівні (відображення корисних для людей утилітарно-побутових відомостей), естетичному рівні (акцент на майстерність творців медіатексту).

Інформаційні технології, пов'язані з переробкою інформації, завжди використовувалися в освіті. Всебічний розвиток особистості на всіх ступенях навчально-виховного процесу в освітньому закладі залежить від змісту та якості інформації, що надається учню/студенту.

Обсяг наукової інформації, зокрема педагогічної, кожних п'ять років значно зростає. В інформаційному просторі освітньої сфери склалася така ситуація, коли майже 95 % наукової інформації залишається невикористаною. Причина є те, що цей факт полягає в обмеженій швидкості переробки інформації людським мозком (приблизно 50 біт за секунду). До того ж, існують інформаційні бар'єри – мовні, географічні, політичні, історичні, вікові, соціально-психологічні, професійні, організаційні тощо. Характерною рисою сучасного суспільства є інформаційна криза, що існує як комплексна соціальна проблема сучасної науково-технічної революції. Вона містить як розвиток здібностей людини сприймати та перероблювати інформацію, так і створення відповідних технічних засобів використання інформації, подальше вдосконалення соціальних відносин.

Таким чином, можна стверджувати, що сучасність ставить перед наукою завдання вивчення та використання інформаційних процесів у різних сферах життя, особливо, освіти, оскільки подальший прогрес неможливий без оптимальної організації процесів обігу інформації.

Сучасний етап розвитку системи освіти України та європейських країн характеризується неймовірною кількістю інформації, вмінням отримувати, аналізувати та користуватися якою стало нагальною потребою. Спрямованість до євроінтеграції освіти України ускладнюється відсутністю єдиного освітнього простору, створення якого є необхідним для подальшого розвитку української освіти.

На рубежі тисячоліть освіта перетворюється на одне з основних джерел стратегічних ресурсів – людського капіталу та знань, що визначають загальний рівень розвитку суспільства. Головним прискорювачем цього розвитку стає інформатизація освіти. Аналіз сучасного стану систем освіти європейських країн доводить актуальність та необхідність існування і розвитку інформаційних освітніх мереж, що сьогодні стали невід'ємною частиною навчально-виховного процесу в усьому світі та в Україні.

Наша держава приділяє значну увагу розвитку освіти, висвітлюючи її мету та основні пріоритетні напрями. Так, Національна доктрина розвитку освіти проголошує, що необхідно «постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій; створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення; інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового просторів» [1].

Необхідність створення єдиного інформаційно-освітнього простору в Україні зумовлено сучасними тенденціями розвитку світового співтовариства – прагненням побудувати високорозвинену економіку, засновану на знаннях. Поняття освітнього простору необхідно розуміти як певну соціальну сферу, що пов'язана з явищами і процесами в галузі освіти, де здійснюється освітня діяльність. Також це сфера освітньої галузі, що визначає рівень розвитку людини, суспільства, галузі, нації та держави, відтворює та нарощує її інтелектуальний, духовний та екологічний потенціал [2]. Отже, в освітньому просторі людина ознайомлюється та взаємодіє з освітнім середовищем, що її оточує, у процесі чого осмислює, пізнає світ та навчається. Сьогодні інтенсивно розвиваються окремі його складові, і останнім часом у цьому напрямі досягнуто певних результатів. Створення такого простору можна розглядати

Розділ III. Психологічні проблеми обдарованої особистості

як систему взаємозалежних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, виробничих, управлінських процесів, спрямованих на задоволення знансєвих потреб та формування інтелектуально розвинених дітей.

Відкритий освітній простір нерозривно пов'язано з поняттям «інформаційний освітній простір». Термінологічний словник інноваційних методик навчання на основі інформаційно-телекомунікаційних технологій трактує інформаційний простір як форму існування інформаційних систем, що характеризується структурною протяжністю та диференційованістю. Трагування інформаційного простору розглядається крізь призму поняття інформаційного середовища, тобто сукупності інформаційних елементів, що оточують інформаційну систему та впливають на неї, а також значної кількості технічних та програмних засобів зберігання, обробки та передачі інформації, інформаційних ресурсів, інформаційно-комунікаційної інфраструктури, засобів інформатизації, що дозволяє істотно підвищити якість засвоєння знань [3].

Перш ніж дослідити важливість формування інформаційно-освітнього простору, доцільним є розкрити термін «інформація» (латин. *Informatio* – означає роз'яснення, переказ) [4].

З давнини людство знаходило різні засоби акумулювання та розповсюдження інформації: спочатку папіруси, книги, рукописи, пізніше – радіо, телефон, телеграф, кінематограф, телебачення. В сучасному суспільстві інформація пов'язана з комп'ютерами, користування якими практично замінило усе вищезгадане. На сучасному етапі розвитку суспільства, що визначається як «інформаційне», основною проблемою стає не лише набуття, а й отримання та засвоєння значних обсягів знань.

Зважаючи на це, важливим аспектом для системи освіти є оволодіння вчителями та учнями комп'ютерної грамотності, вміння користуватися новою комп'ютерною технікою, здатність вилучати необхідну корисну інформацію, користуватися інформаційними мережами, застосовувати їх у науково-педагогічній практиці, навчально-виховному процесі тощо.

Поява інформаційно-комунікаційних технологій сприяла процесам відкритості наукового, інформаційного, культурного простору, інноваційної педагогічної діяльності. Стрімкі зміни не залишили осторонь і розвиток особистості. Якщо порівняти темпи життя та обсяги знань особистості нашого століття і, яка жила 200–300 років тому, то результати цього порівняння не завжди будуть на користь особистості третього тисячоліття.

Серед негативних факторів, що чинять небажаний вплив на здоров'я та психіку особистості, ми виділимо такі: *екологічні* (забруднення життєвого середовища, хімічні й мутагенні продукти харчування); *надзвичайний обсяг інформації* (телебачення, радіо, Інтернет, література, спілкування); *зростання ролі техніки в житті людини* (іноді батьки в силу життєвих ситуацій значну частину часу проводять біля комп'ютера, а відпочинок – біля телевізора); *недостатній фізичний ритм життя* (іноді рух обмежується лише дорогою до навчального закладу); *патологічний вплив телебачення, преси, Інтернету* (нав'язлива реклама, фривольні програми, втома очей). Надзвичайний обсяг інформації, що сьогодні її оточує, вимагає підготовки особистості до життєдіяльності і освіти в такому насиченому середовищі вже на етапах підготовки до навчання.

У процесі формування інформаційно-освітнього простору для інтелектуального розвитку особистості необхідно зважати на потреби в Інтернеті у різних вікових групах. Дитині

до 7 років цікаво та необхідно грати, особливо в розвивальні та сюжетно-рольові ігри. Яким би іграм не надавала перевагу дитина (віртуальним чи іграм з іншими дітьми) – це матиме позитивний вплив на її розвиток, з умовою, дотримуватись часових обмежень (не більше 30 хв на день). З 7 до 11 років діти як і раніше люблять грати та прагнуть використовувати Інтернет як майданчик для ігор. У цьому віці у дітей прокидається так зване соціальне «Я». Дітям важливо зайняти значуще місце у житті власного маленького світу (класу, групи), дружити з однолітками. У цьому випадку потрібно надати їм практичні поради щодо встановлення контакту з однолітками, беручи разом участь у віртуальному спілкуванні в Мережі. Зрозуміло, що в усьому необхідно дотримуватись міри, тоді Інтернет буде допомагати дитині у подоланні бар'єрів спілкування, партнером у розвивальних іграх, учителем у вивченні іноземних мов, джерелом необхідної інформації для підготовки домашніх завдань. Особа у 11–14 років – це підліток, тому головною, провідною його діяльністю є спілкування з однолітками. Інтернет для них може стати незамінним помічником. Після 11 років у підлітків починає активно пробуджуватись інтерес до питань дорослого життя, психології статей та всього, що з цим пов'язано. Важливо, щоб відповіді на питання, які виникають, підліток знаходив у дорослих, а не на сумнівних сайтах. Особа старше 14 років – доросла людина, яка вважає, що краще знає, як їй потрібно поводитися, яку музику слухати, що читати, з ким спілкуватись. Починаючи з цього віку з особистістю можна говорити і про вибір майбутньої професії. А в Інтернеті можна знайти безліч інформації, що допоможе дитині визначитися, а старшим наставникам (батькам, учителям) – контролювати та, якщо виникне потреба, корегувати вибір дитини, знаходячи більш повну інформацію щодо різних професій.

І хоча на екрані комп'ютера Інтернет представляється абсолютно віртуальним світом, у ньому існують загрози, здатні заподіяти реальну шкоду. На відміну від дорослих Інтернет-користувачів діти можуть не усвідомлювати небезпек, які чекають на них у Мережі. Будь-яка особа, що заходить в Інтернет, може переглядати будь-які матеріали, серед яких насильство, наркотики, порнографія, сторінки, що підштовхують молодь до самогубства, вбивства тощо. Все це доступно в Інтернеті без обмежень. Світова громадськість приділяє особливу увагу питанням безпеки дітей, які належать до більш вразливої категорії користувачів Інтернету. Міжнародні організації, уряди країн, різні фонди та комерційні структури створюють та підтримують програми, спрямовані на навчання грамотного та безпечного використання Інтернету. У кожній сучасній бібліотеці та вдома потрібно встановити правила користування Інтернетом.

У процесі розгляду вищезазначеного питання необхідно наголосити на тому, що часто дитина залишається самотньою у людино-машинному світі. Ідеалом має бути стан повної гармонії у системі взаємин «дитина – машина», що спричинено освітньою парадигмою «навчання впродовж усього життя», згідно з якою особистість має оволодіти навичками самостійного пошуку інформації, самоосвіти, самовиховання з метою оновлення знань у зв'язку зі швидкоплинним старінням інформації. За цих умов їй у пригоді мають стати інформаційно-комунікаційні технології (комп'ютер, Інтернет, програмне забезпечення тощо). Комп'ютерні засоби мають бути для дитини інструментом набуття знань, а не створення такої віртуальної реальності, за якої можна сховатись від реалій життя.

Дитина зростає в просторі, який утворюють її близькі, знайомі, друзі та незнайомі люди. Вона засвоює норми поведінки, виховується, досліджує власну територію та середовище, в якому вона існує. Соціальне оточення дитини формується в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах, родині, серед однолітків. Чим більше життєвого досвіду та «живих» контактів отримує дитина, чим більше ігрових дій із партнерами здійснює, тим більша вірогідність її успішного інтелектуального розвитку та самовираження. Важливу роль в освіті відіграють знання та навички, яких набувають у процесі навчання. Розглядаючи знання як інформаційний ресурс людства можна виокремити два аспекти: *формально-логічний* (інформаційний) та *семантичний* (когнітивний), що впливають на розвиток інтелекту особистості та є важливою характеристикою людини, її головним знаряддям у боротьбі за існування та прогрес. Функціонування інтелекту пов'язано з народженням семантичної інформації – нових знань. Отже, «інтелект – це специфічна форма організації індивідуального ментального (розумового) досвіду» [5], на який впливає отримана інформація та від якої він залежить.

З появою Інтернету з'явився і термін «Інтернет-комунікація» – особливе комунікативно-інформаційне середовище або комунікативний простір, опосередкований електронним комунікативним каналом [6]. Активний комунікант, який вступає в процес Інтернет-спілкування, може переслідувати чотири цілі:

1) *обмін інформацією* (не лише вербальне надання певних даних, а також і обмін аудіо- і відеофайлами, графічними зображеннями, документами, вкладеними файлами);

2) *створення та підтримання контактів* (комунікант залежно від інтенції може шукати контакти, пов'язані з його біографією, професійною діяльністю, сферою інтересів і нахилів, релігійними та моральними цінностями);

3) *підвищення особистого рейтингу* (дана мета передбачає самореалізацію комуніканта за допомогою підвищення особистого рейтингу завдяки своїм знанням або вчинкам, а також як наслідок ступеня користі даного комуніканта для мережевого співтовариства);

4) *розвага* («спілкування заради спілкування» є однією з домінуючих цілей Інтернет-комунікації) [6].

Особливості Інтернет-мережі дозволяють користувачеві створюючи нові «віртуальні особистості», експериментувати з власною ідентичністю. Це спричинює утворення унікального образу, що відрізняється від реальної персоналії користувача і самопрезентації. Існує низка причин, що мотивують створення «віртуальних особистостей», серед них так звані «пошукові причини»: бажання випробувати новий досвід, що виступає як певна самостійна цінність. Очевидною перевагою інформаційних ресурсів Мережі є інтерактивність, можливість зворотного зв'язку між користувачем і суб'єктом, що надав інформацію.

Особливістю Інтернет-спілкування є унікальна здатність користувачів «бути в один і той же час у різних місцях», адже Інтернету не властива єдність простору і часу. Інтернет-користувач може спілкуватися з людьми з інших країн, інших часових поясів. Це постає мотивацією до вивчення іноземних мов. Існують різні сфери діяльності в Інтернет-середовищі (пізнавальна, комунікативна та творча, ігрова), що нерідко доповнюють одна одну.

Існують не лише позитивні, а й негативні сторони віртуального спілкування. Так, внаслідок безкарності та анонімності деякі користувачі дозволяють некоректну поведінку. Негативні особливості спілкування пов'язані зі зниженням психологічного та соціального ризику в процесі спілкування, відсутністю зовнішньої невербальної оцінки, також серед них афективна розкутість, ненормативність поведінки і певна «безвідповідальність» учасників спілкування. Такі негативні прояви поведінки пов'язані з тим, що людина в Мережі має свободу поведінки (образи, нецензурні висловлювання, сексуальні домагання), тому що ризик прояву негативної оцінки з боку навколишніх є мінімальним [6].

Невпинний розвиток суспільства засвідчує його залежність від кіберпростору та надає незахищеній особистості потрібне їй відчуття «ми» (афіліативний мотив). Західні та вітчизняні науковці продовж декількох років займаються вивченням так званої Інтернет-адикції (залежності від Інтернету), що набуває поширення.

Користувач може знайти для себе в Мережі інформацію будь-якого характеру, представлену в усіх технічно існуючих форматах – текстовому, аудіо, відео – як соціально позитивну, так і негативну (сайти порнографії, жорстокості тощо).

Інтернет-середовище є префігуративною культурою, в якій передача досвіду відбувається не лише від старших до молодших, від однолітків до однолітків, та від молодших до старших. Ефективними засобами, що спонукають старших і молодших до співпраці та творчості в Інтернеті, є вищезгадані: неформальні обставини, відсутність регламентації, вільний, добровільний вибір користувачами видів і форм діяльності, проблемні ситуації, що відображають інтереси і потреби користувачів, ігрові та змагальні елементи.

Серед позитивних аспектів особистісного розвитку під час спілкування за допомогою Інтернету можна виділити такі: подолання комунікативного дефіциту; розширення кола спілкування, підвищення інформованості в обговорюваних питаннях; обмін ситуативним емоційним настроєм. Інтернет може негативно впливати на розвиток особистості. Так, з 1994 р. введено в обіг термін «Інтернет-залежність» [6].

Таким чином, необхідно зазначити, що цивілізація, що входить в інформаційний період свого існування, породжує інформаційне суспільство. У ньому інтелект стає соціальною силою, завдяки інформаційному розповсюдженню, через інформаційні освітні мережі, зокрема готових знань. Ці знання необхідні людству для розвитку прогресу, покращення та просування економіки і політики країн, освіти та життєдіяльності громадян. Значну роль у цьому відіграє інформаційно-освітнє середовище, вплив якого на вищезазначені процеси є важливим.

Використані літературні джерела

1. Національна доктрина розвитку освіти. – Розділ IX («Інформаційні технології в освіті») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>. – Назва з екрана.

2. Термінологічний словник з інноваційних методик навчання на основі інформаційно-телекомунікаційних технологій навчання [текст] / уклад. М. Ю. Кадемія; за ред. Р. С. Гуревича. – Вінниця : Ландо-ЛТД, 2008. – 103 с.

Розділ III. Психологічні проблеми обдарованої особистості

3. Синергетика и образование: Хрестоматия [текст] / сост. В. А. Харитонов, И. В. Меньшиков, О. В. Санникова. – Ижевск : Удм. ун-т, 2003. – 480 с.

4. Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slovari.yandex.ru>. – Загл. с экрана.

5. *Холодная М. А.* Психология интеллекта: парадоксы исследования [текст] / М. А. Холодная. – М. : Барс, 1997. – С. 220.

6. *Лучинкіна А. І.* Психологія людини в Інтернеті [текст] : навч. посібн. / А. І. Лучинкіна. – Київ : Інформаційні системи, 2012. – 192 с.

7. *Максимова Г. П.* Модернизация воспитания в высшей школе на основе интеграции педагогики и искусства в медиасреде [текст]: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Г. П. Максимова. – Ростов-на-Дону, 2007. – 49 с.

Bibliography

1. Natsionalna doktryna rozvytku osvity. – Rozdil IKh («Informatsiini tekhnolohii v osviti») [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.mon.gov.ua>. – Nazva z ekrana.

2. Terminolohichniy slovnyk z innovatsiinykh metodyk navchannia na osnovi informatsiino-telekomunikatsiinykh tekhnolohii navchannia [tekst] / uklad. M. Yu. Kademiia; za red. R. S. Hurevycha. – Vinnytsia : Lando-LTD, 2008. – 103 s.

3. Synerhetyka y obrazovanye: Khrestomatyia [tekst] / sost. V. A. Kharytonova, Y. V. Menshykov, O. V. Sannykova. – Yzhevsk : Udm. un-t, 2003. – 480 s.

4. Bolshaia sovetskaia entsyklopedyia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa: <http://slovari.yandex.ru>. – Zahl. s yekrana.

5. *Kholodnaia M. A.* Psykholohyia yntellekta: paradoksy yssledovanyia [tekst] / M. A. Kholodnaia. – M. : Bars, 1997. – S. 220.

6. *Luchynkina A. I.* Psykholohiia liudyny v Interneti [tekst] : navch. posibn. / A. I. Luchynkina. – Kyiv : Informatsiini systemy, 2012. – 192 s.

7. *Maksymova H. P.* Modernyzatsyia vospytanyia v vysshei shkole na osnovie yntehratsyy pedahohyky y yskusstva v medyasrede [tekst]: avtofef. dys. ... d-ra ped. nauk / H. P. Maksymova. – Rostov-na-Donu, 2007. – 49 s.